

A saját idő kiárusítása

1 BARAK László,
Időbolt, illusztrálta
Németh Ilona, fény-
képezte Somogyi
Tibor,
Dunaszerdahely,
NAP, 2000.

Az idő lehet értékes és értéktelen, akár az árucikkek, s ugyanúgy kell vigyázni is rá: lopni is lehet ugyanis a napot, rabolni mások idejét, ugyanakkor az is előfordulhat, hogy valaki időmilliomos... Barak László legismertebb, kötetcímé is emelt gyereke, az *Időbolt* úgy lép túl a hétköznapi nyelv idiómáin, hogy mögöttes tartalomként meg is őrzi azokat, ezért tűnik az alapötlet egyszerre meghittten ismerősnek, ugyanakkor meglepően újszerűnek.

A múlt és jövő dimenzióit egyaránt belakó napok („a holnapután s a tegnap”) kiárusítása ugyan „titokban” kezdődik, az élelmes vevők azonban hamarosan mégis tudomást szereznek róla, s hipp-hopp el is kapkodják a teljes árukészletet. Az időbolt tulajdonképpen két napig működik teljes gőzzel, hiszen az egyes szám első személyben megnyilatkozó bolttulajdonos megszólalása csakis a mába tehető, vállalkozását pedig, amint az monológjából egyértelműen kiderül, „tegnapelőtt” nyitotta.

Tegnapelőtt titokban
időboltot nyitottam.
Kapható volt minden nap:
a holnapután s tegnap...
Hol van már a tavalyi hó?

Hogy saját idején kívül behozott vagy másoktól felvásárolt árut is rak-tározott-e korábban (s így a „kapható volt minden nap” kitétel az egyén vagy az emberiség napjaira vonatkozik-e), tulajdonképpen ebből a nézőpontból már lényegtelen: miután a percek, másodpercek mind elkeltek nem sokkal a nyitás után, minden vevő elégedett lehet, s csupán a saját idejét (is) feláldozó boltos érezheti magát kifosztottnak.

Nem gondoltam, hogy a boltban
olyan lesz a forgalom,
hogy a percek,
másodpercek
nyitás után mind elkelnek.

Mivel az áru elosztása az egyes vevők között nem biztos, hogy arányosan történt (lehet, hogy volt, aki napokat, mások viszont csak percek, esetleg másodpercket vásároltak), az emberek életideje, illetve a rendelkezésükre álló idő minősége nem lett egyforma. A bolt-

nak (vagy ha akarjuk: az élet szabad piacának) a megnyitása azonban az ember kezébe adta legalább a választás lehetőségét, a döntés felelősségét az előre elrendeltség kiszámíthatatlanságával és kegyetlen kimértségével szemben. A piacon való megmaradás és boldogulás, s a vásárláshoz szükséges anyagiak előteremtése is számos tényezőtől függ, melyek között az akarat nem elhanyagolható ugyan, de korántsem elégséges.

Az időnek piaci körülmények közé szorítása olyan filozofikus alapötlet, mely gyerekversnél szokatlan gondolati mélységeket is megnyithat: Barak gyerekverse azonban áttekinthető szerkezete, az előbeszéd és a ritmikus versbeszéd közti köztes pozíciót elfoglaló hangzása révén könnyen utat talál a gyerekekhez, s cseppet sem tűnik tudálékosnak. A napok monotonitását megtörő születésnap központi szerepbe helyezése okán akár alkalmi költeménynek is tarthatjuk, de az *Időbolt* több ennél. A születésnap az a minden évben (legalább egy rövid intervallum erejéig) elérkező saját idő, amit nem lehet és nem is érdemes kiárúsítani.

Itt állok most idő nélkül,
semmim, semmim sincsen –

csak születésnapom.

Mi lesz akkor énvelem,
hogyha azt is eladom?!

A bolt épülete mintegy konkrét teret biztosít az idő számára, elvontságát képivé, vizuálisan is megragadhatóvá teszi. A boltban árult idő állaga még így is megragadhatatlan: Németh Ilona érzékletes illusztrációján² az idő (illetve maga a vers) úgy árad ki a bolt zárt kapuján keresztül, mint a lámpa fénye, s ebben az áradásban fürdőzik meg a vers teste.

Az idő bizonyos keretek közé kényszerítését a gyerekirodalomban gyakran valamilyen épület szavatolja. Varga Katalin izgalmas nyelvi kalandtúrájában, az *Én, te, őben*³ a Hókusz-Pókusz cirkusz hajótörést szenvedett bohócai, Pitt és Patt többek között az *Idők* házába is eljutnak, ahol a három varázsszó, a volt, a van és a lesz különleges erejével szembesülnek. „Itt bármit megtudhattok a múlt-ról, jelenről, jövőről. De ami ezen a házon kívül történik, azt csupán a tükörfalon át láthatjátok” – mondja az ikrek kalauza, Fúrfarag.⁴ Az *Idők* háza tehát mintegy kívül van az időn, de ablakot nyit mindarra, ami már megtörtént, most történik vagy a jövőben történni fog. Barak kifosztott időboltjában mintha hasonló időn kívül helyzettség valósulna meg: a bolt – megfelelő áru híján – bezár, de még ablakai sincsenek, melyeken keresztül újabb eljövendő vagy a még mélyebb múltba vezető, letűnt napokra láthatnánk.

A versnek minden öniróniája és látszólagos derűje mellett van valamilyen rejtett tragikum is. A saját idejét kiárúsító, önmagának csak a születésnapját meghagyó boltos lehet egy elfoglalt, mindig

2 *Uo.*, 27.

3 VARGA Katalin, *Én, te, ő. Kalandok a szófajok irodalmában*, Bratislava, Madách, 1973.

4 *Uo.*, 44.

5 *Zsidó népmesék*,
összeállította BÁN
Linda, illusztrálta M.
Nagy Szilvia,
Budapest, Kossuth,
2011, 29.

6 *Uo.*, 31.

7 BARAK László,
Szelíd pamflet,
Bratislava, Madách,
1987, 73.

8 *Friss tinta! Mai
gyerekversek*,
Takács Mari illusztrá-
cióival, Budapest,
Csimota – Pozsonyi
Pagony, 2008, 26.

9 *Uo.*, 27.

10 Leena KROHN,
*Päivien museot =
Uo., Mitä puut teke-
vät elokuussa*,
Helsinki, WSOY,
2000, 29–42.

mások érdekében ügyködő ember, aki csak ünnepnapokon tud megpihenni, csak a születésnapján rendelkezhet szabadon az idejével. Ha viszont a saját időt az élet kimért rendjével azonosítjuk, a helyzet komorabb és tragikusabb, az időbolt pedig arra az egyik zsidó népmesében szereplő kis agyagkunyhóra kezd hasonlítani, melyben az emberi lelkek mécsesei égnek. Az egész életében az igazságot kereső zsidó egy erdő mélyén talál rá az apró házikóra, mely belülről sokkal nagyobbak tűnik: nyilván Barak időboltjának arányait is hasonlóknak kell képzelnünk, hiszen egy hétköznapi bolt keretei közé a végtelen árumennyiséget csak a titokzatosan táguló belső tér vagy (mint azt a Németh Ilona-illusztráció sugallja) a bolt előtt szétáradó misztikus kirakodóvásár képének segítségével tudjuk elgondolni.

A misztikus zsidó mesében a mécsesek az ember életidejének kimértségét prezentálják: „Amíg az ember él, addig a mécses is világít, s amíg a tűz ég, az ember életben marad. Ám amikor a mécsesben kialszik a láng, az ember lelke elhagyja e világot.”⁵ Az immár csak a születésnapjával rendelkező boltos a rádöbbenés pillanatában annak az öreg zsidónak a rokona, aki saját rövid kanócú, már csak cseppnyi olajat tartalmazó agyagmécsesét pillantja meg. Mindkettő ugyanolyan megdöbbenéssel kérdezheti: „...lám, ilyen közel a végzete, s nem is tudott róla?”⁶ Az öreg zsidó úgy akar segíteni a dolgon, hogy a mellette lévő, olajjal teli mécsesből próbálja meg feltölteni a sajátját, ám kísérlete kudarccal jár.

A saját idő megcsappanása mások idejének növekedésével áll egyenes arányban Barak Időboltjában is, s a verszáró kétségbeesett kérdést is egy olyan komparáció előzi meg, melyben az egyén fogyó lehetőségei a többiek, a tömeg feltöltekezésével párhuzamosak. Az időről történő elmélkedés kapcsán kulcsszerepet kapnak az arányok: „aki az idővel játszik / arányokkal játszik” – írja Barak egy felnőtteknek szánt időversében.⁷ Az Időbolt a növekvő és csökkenő, a telt és üres arányainak megfordíthatóságát prezentálja, az ismert és megszokott arányok viszonylag könnyen felbontható jellegét is bemutatva.

Barak verse bekerült a kortárs magyar gyerekversköltészetet reprezentáló *Friss tinta* című antológiába is⁸, mégpedig a tematikus elrendezésű gyűjtemény *Napmolnár* című ciklusába. A napmolnár, Vörös István versének hőse is az Időbolt boltosának rokona. Míg azonban a boltos árulja, szétadogatja a neki rendelt vagy rábízott időt, a napmolnár felőrli azt⁹, vagyis valamiképpen feldolgozza, átalakítja, más minőségűvé teszi. A finomra örölt csütörtökért pénzt kér, miközben a vásárnapot ingyen adja, a szerdákat viszont épphogy ő maga veszi kölcsön másoktól. Az időboltos nem tesz a napok közt ilyen aprólékos minőségi különbségeket, csak az idő két típusát választja szét egymástól: az ünnepit, a különlegest, az egyénit jelképező születésnapot választja el a köznapitól, a mindenkietől, a szokványostól.

A napok múzeumai című finn meseesszéiben¹⁰ egy gazdag vállalkozó úgy akar mindennapjainak emléket állítani, hogy felvásárol egy egész várost, majd mindegyik házat a saját napjaira emlékeztető múzeummá alakítja. Így lesz minden múzeum neve egy-egy dátum,

a kiállított tárgyak pedig a múzeumtulajdonos adott napjához kötődő emlékek és dokumentumok. Kiemelt pozícióba kerül a megszületés napja, a saját időszámítás kezdete: a múzeum megálmodója nap hosszát abban a szaunaépületben üldögél, melynek az 1919.3.2. nevet adta, s mely élete első napját volt hivatott bemutatni; itt időzik a saját üres bölcsőjét ringatva s bölcsődalt énekelve. A születésnapnak Baraknál is nosztalgikus vetülete van: egyszerre jelzi a kezdetet, valami új elindulását, ugyanakkor a körkörösségét, az állandóan visszatérőt is, hiszen a születésnap minden évben újra elérkezik. Az Időbolt boltosa azonban az időmúzeum öntelt tulajdonosával szemben végtelenül nyitott és nagylelkű: mindenét kiárusítja, s megelégszik a saját életének kezdetére emlékeztető születésnap birtoklásával. Nem olyan megváltó¹¹ és önmagát mások érdekében feladó ugyan, mint Michael Ende ismert regényének hőse, Momo¹², aki az Időtakarék embereivel száll sikerrel szembe, hogy megakadályozza a további időtolvajlást, a saját idő takaréka tételét: az időboltos nyilván kap is valamit az eladott napokért cserébe. Ráadásul még időben kapcsol, s a teljes kiürülés előtt gyors mozdulattal zárja be időboltja kapuit, hogy megőrizze mindazt a sajátot, a kezdetre, a gyermekire emlékeztetőt, amit a születésnap jelképez.

Barak felnőtteknek szánt verseiben az identitás, illetve az én és az idő párbeszédéből fakad maga a nyelv: „Beszélni tanítjuk egymást: / az idő és én.”¹³ Épp ebben rejlenek a nyelv, a költészet, a vers túlélési képességei is.

11 Vö. KOMÁROMI Gabriella, *Momo, a gyermek megváltó. Michael Ende mese-regényéről = Uő., A gyermekkönyvek titkos kertje. Tanulmányok, esszék, kritikák*, Budapest, Pannonica, 1998, 187–196.

12 Michael ENDE, *Momo avagy Furcsa történet az időtolvajokról s a gyermekről, aki visszahozta az embereknek az ellopott időt*, ford. Kalász Márton, Budapest, Móra, 1986.

13 BARAK, *Szelíd pamflet*, 74.

Égi

